

En el centenari de la Setmana Tràgica

CASIMIR MARTÍ, prevere, historiador i exdirector de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

La qualificació de “tràgica”, aplicada a aquesta setmana que transcorre entre els dos diumenges, 25 de juliol i primer d'agost de 1909, respon a la realitat expressada en les xifres següents: escoles religioses incendiades, 33; esglésies i edificis religiosos incendiats i danyats en la seva arquitectura, 47; total, 80; barricades al centre de la ciutat, 113, amb 5.927 metres quadrats de llambordes aixecades; morts, 104 civils, 7 militars, 4 membres de la Creu Roja i 3 eclesiàstics; detinguts aquella setmana, prop de 2.000, dels quals 1.725 foren processats, 59 condemnats a cadena perpètua i 17 condemnats a mort; d'aquestes últimes sentències, 5 foren executades. Per altra banda, no costa gaire de percebre que, en l'adjectiu “tràgica”, hi ha un cert matís de desqualificació, expressiva de les conviccions de la part victoriosa en la contesa.

En l'adjectiu “tràgica”, hi ha un cert matís de desqualificació, expressiva de les conviccions de la part victoriosa en la contesa.

1. Què va passar aquella setmana?

Al Rif, la regió situada al nord-est del Marroc, Espanya hi té encara avui els territoris corresponents a les ciutats de Melilla i Ceuta, i alguns altres de menor importància. Melilla havia estat ocupada l'any 1496 per les tropes espanyoles, comanades pel duc de Medina Sidònia, amb la finalitat d'evitar els atacs dels pirates marroquins contra els vaixells espanyols. La presència espanyola a l'altra ciutat es remunta a l'any 1581, en què el rei espanyol Felip II fou nomenat rei de Portugal i heretà totes les possessions portugueses a l'Àfrica, entre elles Ceuta.

L'any 1909, els obrers que treballaven en la construcció de les vies d'un ferrocarril, prop d'unes mines de ferro a l'entorn de Melilla, van ser atacats per alguns rifenys el dia 9 de juliol, amb el resultat d'alguns d'aquells obrers morts. Aquelles mines eren propietat del segon marquès de Comillas, Claudio López Bru, el qual, a través de la *Compañía Transatlántica*, havia obtingut la concessió de les línies de transport marítim que asseguraven els serveis comercials i de passatgers entre els ports espanyols i els del Marroc i de Guinea Equatorial. A finals del segle XIX, s'havia beneficiat amb l'encàrrec de transportar les tropes espanyoles en els viatges d'anada i tornada arran

de les guerres colonials a ultramar. A principis del segle XX, havia promogut al Marroc altres iniciatives. Les empreses financeres del marquès (Banco Hispano Colonial, Crédito Mercantil) participaren en les obres als ports de Melilla, de Ceuta i de Chafarinas, en la fundació i ampliació de la central elèctrica de Tànger i en l'explotació de les mines de ferro referides ara mateix. Era una línia estratègica denominada "pene-tració pacífica al Marroc", on la població autòctona es trobava amplament sensibilitzada contra la "pene-tració" militar espanyola.

En la resposta a l'atac rifený del dia 9 de juliol, les tropes espanyoles havien sofert baixes considerables. A petició del comandant militar de Melilla, general Marina, el govern de Madrid va reaccionar immediatament. El dia 11, diumenge, van començar a embarcar a Barcelona, en direcció cap al Rif, tropes integrades per reservistes, reclutes pertanyents a les quintes posteriors a 1903, molts dels quals eren casats i amb fills. Convé no oblidar que, al llarg del segle XIX, contra les quintes, de les quals se'n lliuraven els joves de famílies benestants pagant 1.500 pessetes, s'havien organitzat reiterades i multitudinàries protestes, justificades per la saviesa popular amb refranys com ara "*Hijo quinto y sorteado, hijo muerto y enterrado*" o "*Quinta, enganche y escorpión, muerte sin extremaunción*".

A Barcelona, les manifestacions de protesta contra l'embarcament de reservistes van prendre volum a partir del dia 12 de juliol. La més estrepitosa va ser la del diumenge, dia 18.

Les tropes en formació es dirigien al moll, passant per les Rambles, a dos quarts de cinc de la tarda. La multitud que anava a acompanyar-los va rodejar els soldats, que van trencar files espontàniament. Les forces de policia presents en el moll van frenar la multitud i van anar canalitzant els soldats cap al vapor *Cataluña*, de la *Compañía Transatlántica*. Una fotografia de l'època recull l'escena en la qual la marquesa de Comillas, acompanyada d'altres dames de l'alta societat barcelonina, obsequiaven els soldats amb medalles, escapularis i tabac. Alguns soldats van llençar a l'aigua els obsequis de caràcter religiós, mentre homes i dones manifestants cridaven: "Lenceu els fusells", "Que hi vagin els rics; o tots o ningú", "Que hi vagin els frares"; "Fora Comillas".

A la nit d'aquell 18 de juliol, els rifenys van tornar a atacar amb violència i van causar més de 300 baixes a les tropes espanyoles. Els atacs es van repetir el dimecres 21 i el divendres 23, amb el resultat, aquest últim dia, de centenars de soldats espanyols morts. Entre els dies 18 i 25 hi van haver a Barcelona i a Madrid manifestacions que, a la capital catalana, van desembocar en la convocatòria d'una vaga general contra la guerra d'Àfrica a partir del dilluns, dia 26. Aquest mateix dia 26 va ser declarat a Barcelona l'estat de guerra, que va continuar vigent fins al 17 d'agost. A mitja nit, entre el 26 i el 27, es va produir el primer incendi d'una escola de germans maristes, situada al barri del Poblenou. La primera víctima mortal va ser el director d'aquella escola, el germà

Lycarion, el qual, quan sortia de la seva residència el matí del dia 27, juntament amb altres integrants d'aquella comunitat religiosa, va rebre una descàrrega i va morir a l'acte. El dia 27 van ser suspeses les garanties constitucionals. Els incendis d'escoles i d'edificis religiosos van tenir lloc també en altres localitats catalanes, Manresa, Girona, Sabadell, Badalona, Mataró... A Barcelona, els incendis i atacs a edificis religiosos es van concentrar sobretot els dies 27 i 28, van continuar en menor escala fins al dia 31 i es van veure acompanyats en alguna ocasió del desenterrament, de l'exposició i de les burles macabres de cadàvers momificats de persones religioses.

2. Indicacions bàsiques sobre el context polític

Del context polític en el qual es van situar els esdeveniments de la Setmana Tràgica, caldrà subratllar-ne només els aspectes que hi tenen relació més directa. En el pla estatal, el règim de la Restauració va funcionar sobre la base del torn convingut del partit conservador i del partit liberal en el poder. El dret de participar en les eleccions continuà essent patrimoni exclusiu dels qui, essent barons majors de 25 anys, complien unes determinades condicions en la seva situació econòmica. El sufragi universal masculí, per als majors de 25 anys, no s'establí fins a l'any 1890. En les eleccions, es va fer cèlebre la intervenció manipuladora del ministeri de la Governació, sobretot en les poblacions de l'àmbit rural ("pucherazo", en català, tupinada). Les reaccions contra

aquests abusos foren protagonitzades, a finals del segle XIX i a principis del XX, pels "regeneracionistes" (Costa, Polavieja) i pel catalanisme. La catàstrofe de les guerres colonials de Cuba, Filipines i Puerto Rico, i contra els Estats Units, entre 1895 i 1898, debilità el règim. A la progressiva decadència del sistema de la Restauració hi contribuï també la pesantor de l'ambient creat pel terrorisme. A Barcelona, es destacaren les bombes contra el general Martínez Campos, setembre de 1893, les que explotaren al Liceu, novembre de 1893, i al carrer de Banys Nous quan hi passava la processó de Corpus, 1896, els atemptats contra Maura, 1904, i contra Francesc Cambó, 1907. Cal fer menció també, pel seu relleu, de l'assassinat de Cánovas del Castillo, al País Basc, 1897, a mans d'un anarquista italià, en venjança dels torturats i dels condemnats a mort arran de l'atemptat contra la processó de Corpus a Barcelona, i cal també citar els atemptats contra Alfons XIII a París, 1905, i a Madrid, 1906.

2.1. A Catalunya, durant les dues dècades finals del segle XIX i la primera del XX, les debilitats del règim de la Restauració facilitaren l'evolució del catalanisme des de plantejaments predominantment culturals cap a l'acció declaradament política, pilotada per la *Lliga regionalista*, fundada el 1901. En el camp republicà, sota l'impuls d'Alejandro Lerroux, s'anà configurant, també a partir de 1901, una altra formació política que, en aquells primers anys del segle XX, compartí amb la *Lliga* el protagonisme d'una tensa contraposició en la vida pública catalana.

Els especialistes en aquell període històric subratllen que, en el si del moviment catalanista dels anys 90, dominava una línia conservadora, amb marcades preferències per una societat tradicionalista, pairal i catòlica, que quedaren estampades en les Bases de Manresa (1892). El desenllaç de les guerres colonials a ultramar (1895-1898) va obrir el pas al govern conservador Silvela-Polavieja (1899-1901), que va tenir interès a congraciarse amb el catalanisme. Manuel Duran i Bas va ser convidat a formar-ne part com a ministre de Gràcia i Justícia. A Catalunya, les esperances van quedar aviat defraudades. El ministre d'Hisenda d'aquell govern, Raimundo Fernández Villaverde, es va haver d'enfrontar amb el dèficit econòmic resultant del desastre de 1898. El mes de juny de 1899, en presentar al Congrés el projecte de pressupostos, va anunciar una pujada de contribucions que va incitar a Catalunya les ires dels afectats, va afavorir la formació d'un front comú dels diputats catalans al Congrés i va provocar l'anomenat "Tancament de Caixes" a primers de setembre, amb la negativa a pagar aquells impostos i amb la vaga dels comerciants a partir del primer de novembre. Duran i Bas, ministre des del mes de març, dimití el mes d'octubre, no sense haver intervingut en el nomenament de Josep Morgades, bisbe de Vic, com a bisbe de Barcelona, i de Josep Torras i Bages, capellà de la diòcesi de Barcelona, com a bisbe de Vic.

2.2. En el context de resistència a les decisions del govern de Madrid, J.B. Culla, a *El republicanisme ler-*

rouxista a Catalunya, 1901-1923 (Barcelona 1986), destaca, entre 1900 i 1901, la incorporació al moviment catalanista i, en concret, a la *Lliga Regionalista*, "dels industrials i grans burgesos procedents del fracassat polaviejisme". Aquests grups, continua dient Culla, afegiren "a la caracterització del catalanisme una fesomia 'patronal', 'fabricantista' i encara més netament dretana, que la presència al seu si d'un grapat d'ateneistes i ex-republicans –Carner, Sunyol, Lluhí i Ressech, Gubern– no aconseguia temperar. El fet que immediatament després de la victòria electoral de [19 de maig] de 1901, el carlisme català s'apressés a oferir a la *Lliga* acabada de néixer una aliança en tots els terrenys, i els ràpids acords aconseguits per aquell amb el catolicisme ultramontà barcelonès, acaben de perfilar quina era la ubicació objectiva del catalanisme naixent en el ventall polític del Principat." (ps. 30-31). El carlisme mantingué la seva aproximació a la *Lliga* i, l'any 1906, formà part de Solidaritat Catalana, moviment unitari impulsat per grups i partits catalanistes com a resposta a l'assalt i destrucció de les dependències del setmanari satíric "Cu-cut" per part de grups de militars de l'exèrcit espanyol (novembre de 1905), i a l'aprovació de la Llei de Jurisdiccions (23 de març de 1906), segons la qual els delictes contra l'exèrcit i contra els símbols d'Espanya, incloent-hi les injúries de paraula o per escrit, passaven a ser competència de la jurisdicció militar. Culla continua subratllant que la *Lliga*, nascuda el 1901 "en ambients molt allunyats de la lluita de classes" i vestida "amb indumentària burgesa,

(...) no s'havia interessat ni preocupat pels treballadors": "defuig qualsevol plantejament seriós de la qüestió social i pretén diluir-la en un interclassime patriòtic, en una impossible unió sagrada 'de tots els fills de Catalunya'. Aquest barroer intent d'escamotejar la lluita de classes en un país on les desigualtats econòmiques eren abismals i en un moment en què, el 'pacte de la fam' dictat pels patrons tèxtils feia estralls a la vall del Ter, havia de provocar necessàriament, no ja l'absència dels obrers dels rengles catalanistes, sinó llur rebuig i antipatia perdurables envers aquest moviment" (p. 31).

3. Tres àmbits d'actuació de Lerroux

En el ventall polític del Principat, el contrincant de la *Lliga* més combatiu i amb major implantació social va ser la *Unión Republicana* des que, a partir dels primers mesos de 1901, Alejandro Lerroux decidí intervenir en el republicanisme barceloní, i català en general. Aquí em valdré amplament de l'estudi ara mateix citat de J.B. Culla, i, pensant en l'interès d'alguns lectors, n'incorporaré fragments extensos. El volum i la solvència de la documentació consultada per l'autor, i el rigor, la lucidesa i la matisació en les interpretacions, m'han inclinat a fer-ne, en determinats moments, la transcripció literal i a fer constar les pàgines d'on procedeix la cita, per incitar la lectura de la totalitat de l'obra.

Les característiques generals de l'actuació Lerroux que contribuïren

de manera decisiva al creixement i a les victòries electorals del republicanisme les descriu Culla en cinc punts: 1) davant de les divisions imperants en el camp antimonàrquic, presenta un posicionament unitari i no admet cap més qualificatiu que el de "revolucionari"; 2) en relació amb la classe obrera, practica un acostament resolt, enèrgic, i manté un llenguatge equívocament llibertari i anarquitzant, però ataca alhora l'apoliticisme dels anarquistes, tot presentant la revolució social com "*la revolución de las revoluciones*"; 3) per al republicanisme, dibuixa un perfil organitzatiu que tracta de motivar l'elector i fer-lo protagonista: prepara centenars de repartidors de candidatures i d'apoderats i d'interventors per als punts on s'ha d'acudir a votar, i es presenta ell mateix com a subordinat a l'elector: "*entrego mi candidatura a la voluntad del pueblo*"; 4) en la relació entre el candidat i els votants, utilitza tècniques noves: no espera que els electors vagin a la recerca del partit o del candidat, sinó que surt a l'encontre de l'home del carrer de la manera més espectacular que els mitjans li permeten (política de masses); 5) es presenta com una personalitat nova, capaç d'assumir la direcció de la batalla política i de mitinejar sense treva (ps. 40-42).

Lerroux, en la seva acció política, pren posicions davant de tres àmbits principals: l'obrerisme, el catalanisme i el clericalisme.

3.1. La situació de la classe obrera era summament precària des dels punts de vista tant econòmic com organitzatiu. L'atur (sobreproducció

al ram tèxtil, després de l'extinció dels mercats colonials i de les vendes de teixits a l'exèrcit, que havia de vestir un nombre no inferior a 300.000 militars desplaçats a ultramar) i l'encariment del cost de la vida, amb una escalada de preus d'un 25 per cent entre 1900 i 1910 (p. 113), eren contratemps conjunturals dins d'una situació globalment deprimida per greus problemes d'habitatge en les barriades suburbials (rellogats, barraquisme, insalubritat), manca d'assistència sanitària i jurídica, d'escoles per als fills i d'espais per al lleure. Davant d'aquesta situació, el fracàs de les vagues promogudes el maig de 1901, el febrer de 1902 i el maig de 1903, posava en evidència la debilitat de les organitzacions sindicals (ps. 53-55) i, en especial, la manca de confiança en les elucubracions estèrils en les quals s'havien atrinxerat els anarquistes afeblits, desorganitzats, irreductibles en els seus posicionaments contraposats i aïllats d'una massa semianalfabeta (el 1909 la taxa d'analfabetisme a Barcelona era del 45 per cent), difícilment inclinada a interessar-se per teories abstractes. Lerroux, en aquest punt, no es proposava crear una força exclusivament proletària, ni un partit "de" la classe obrera, sinó un partit "en" la classe obrera, instal·lat en l'entramat social popular i sensible a les demandes i inquietuds dels treballadors. Lerroux ofería als obrers cobertura política davant les autoritats municipals i provincials, i també a les Corts i davant el govern de Madrid, per exemple, a favor dels vaguistes empresonats arran de la vaga de l'any 1903. Oferia també assistència jurídica gratuïta als obrers que la ne-

cessitaven i suport a les societats obreres amb pocs recursos i deficients en infraestructura (ps. 85-89 i 91-92).

La situació de la classe obrera era summament precària des dels punts de vista tant econòmic com organitzatiu.

La prestació de serveis tenia com a peça mestra la *Casa del Pueblo*, destinada a finalitats útils i pràctiques com ara escoles, tallers, cooperatives de consum, centre jurídic de consultes i defensa gratuïta dels obrers, oficina electoral, teatre, gimnàs, consultori mèdic, banys, cafè, restaurant... Era una institució inspirada en una iniciativa del partit socialista belga, de qual Lerroux tingué coneixement directe l'any 1903. L'any 1905, les *Casas del Pueblo* creades a les barriades de Barcelona passaven ja de la quarentena. L'any 1907, la de Barcelona tenia 1.979 socis, que arribaren l'any 1908 a 3.200. Els contactes que permetien i impulsaven aquests centres de reunió establien entre els militants "un grau de cohesió interna excepcionalment elevat (...) un tal nombre de lligams extrapolítics, de vincles de dependència, que la dependència del partit esdevé [per a ells] un tret existencial" (ps. 93-113). Resultats similars de vinculació interna i d'experiència i exhibició de força

col·lectiva s'obtenien en la celebració de les “*meriendas democráticas*” o “*meriendas populares*”, que tenien lloc ordinàriament a la muntanya del Coll, al barri barceloní de Vallcarca, de les quals els assistents tornaven amb les conviccions i fidelitats reafirmades (ps. 65-72).

En aquests primers anys del segle XX, el lerroixisme mantingué una línia revolucionària borrosa i oscil·lant. Va presentar-se, per una banda, com a partidari d'una revolució sense model ni pla: cadascú era lliure d'adoptar aquella faceta que més li plagués. En la pràctica, a partir de 1906, afavorí la col·laboració amb sectors de l'anarquisme. Quan Ferrer i Guàrdia va resultar inculpat en l'atemptat contra Alfons XII el maig d'aquell any, i l'Escola Moderna fou clausurada, àcrates i radicals de Lerroix foren els únics disposats a moure's per treure Ferrer de la presó, i Lerroix, juntament amb l'anarquista Federico Urales, foren els únics testimonis que, en el judici contra el fundador de l'Escola Moderna, havien declarat a favor de la seva innocència. En canvi, quan a partir de 1907 l'anarquisme prengué una part destacada en l'impuls per a la formació de “Solidaridad Obrera”, un conglomerat de residus dels sindicats afeblits, la premsa lerroixista tornà a atacar la propaganda llibertària, que desmotivava els obrers en les seves vinculacions polítiques (ps. 179-180).

3.2. El catalanisme de la Lliga, segon centre d'interès en l'activitat política del partit lerroixista, fou objecte de crítica amb una doble accentuació. Entre 1901 i 1906, els

càrrecs formulats des de les posicions republicanes contra aquell partit eren les de “reaccionari, hipòcrita, burgés o clerical”, i d'altres com explotadors, carlins, “*frailes disfrazados*”, vaticanistes, jesuïtes. En canvi, des que, a mitjan 1906, *Solidaritat Catalana* començà a prendre forma, el catalanisme era titllat de bloc separatista i d'amenaça contra la integritat de l'Estat. Cal recordar que un grup de destacats membres de la *Unión Republicana* havien entrat a formar part de *Solidaritat Catalana*, impulsada per Cambó el 1906, i que aquest fet fou la causa d'una ruptura en el partit de Lerroix (ps. 52, 96-99 i 139-161). Els catalanistes de la *Lliga*, per la seva part, no es quedaven curts en l'ús dels improperis, i qualificaven els republicans com a púrria, descamisats, aliats del caciquisme, venuts al govern, enemics de Catalunya, analfabets, forasters, bretolada, terregada (ps. 52 i 120).

Per damunt de la sonoritat polèmica d'aquest vocabulari, Culla fa notar que la *Unión Republicana* de Lerroix dels anys 1903-1906 es configura i actua “com l'esquerra política catalana (o barcelonina) del seu temps, com l'opció dels liberals i demòcrates catalans, no catalanistes (...). Naturalment, veu reforçat el seu caràcter de tal per l'absoluta manca de competidors (...): la virtual inexistència d'una esquerra catalanista”. Com a complement d'aquestes afirmacions, Culla subratlla la doble responsabilitat de la *Lliga* en l'esmentada inexistència. Per una banda, els seus vincles públics amb la *Defensa Social*, “amb el catolicisme militant [dels carlins i de

Defensa Social], amb el Foment del Treball i amb l'Institut Agrícola de Sant Isidre [i] el sectarisme dels seus dirigents a considerar el republicanisme una doctrina forània i inconciliable amb la defensa de Catalunya”, i per l'altra, l'esquerra que Cambó hauria volgut fer, resultava “esquifida, amb les ales tallades, utilitzable en tot moment com a peó o com a tapadora per donar un caràcter ‘unitari’ i ‘nacional’ a les iniciatives partidistes de la Lliga, però impotent per atreure les masses i, doncs, incapaç de trencar el monopoli que la *Lliga* havia establert sobre el catalanisme”. Culla no oblida el grup format per Carner, Sunyol, Lluhí, Domènech i Montaner, i altres, que, l'abril de 1904, se separà de la *Lliga* arran de la intervenció de Cambó davant d'Alfons XIII a l'Ajuntament de Barcelona, interpretada per aquell grup com a excessivament dretana i massa condescendent amb el monarca. Per bé que els escindits crearen a finals de 1906 el *Centre Nacionalista Republicà*, Rovira i Virgili puntualitza que es tractava d’“un modest agrupament d'àmbit barceloní” i que els escindits eren “uns excel·lents ciutadans i uns bons cavallers”, però “no eren uns excel·lents polítics”. En tot cas, no aconseguiren, com s'ho havien proposat, ni “reconquerir homes i classes socials avui apartats del moviment nacionalista”, ni orientar “l'estol patriòtic (...) cap a l'esquerra” (ps. 122-125).

3.3. L'anticlericalisme és el tercer centre d'interès en l'acció dels republicans. A Catalunya, el 28 de gener de 1901 se celebrà al Teatre Circ Barcelonès un míting commemoratiu de la promulgació del decret en virtut del

qual foren expulsats d'Espanya els ordes religiosos l'any 1837. El “*Diario de Barcelona*”, a l'edició del dia 29, deia que “*los discursos fueron violentísimos y procaces, pudiendo decirse que en algunos se atropelló todo lo sagrado y respetable, aun para las personas indiferentes en religión y en política*”. Des de Madrid, Lerroux, en un escrit d'adhesió a aquell acte, es referia a la insuficiència de la llei per curar el càncer dels frares enmig de la societat, que requeria l'aplicació d’“*el hierro y el fuego*”, i conclouia: “*Ni un convento en pie, ni un fraile en vanguardia*”. Culla comenta que la foguerada s'apagà aviat i que l'anticlericalisme passà a ocupar un lloc més discret en les preocupacions dels republicans catalans: “Per al partit republicà, durant els anys 1902-1904, el tema anticlerical serveix com a vehicle de connexió amb la sensibilitat popular, com a pont vers la subcultura de masses”. I continua: “A mesura que progressi i es consolidi la edificació d'un partit de masses modern, els lerrouxistes descobriran en l'anticlericalisme possibilitats insospitades amb vista a homogeneïtzar una militància creixent i socialment variada per tal de cohesionar la cada cop més nombrosa ‘família republicana’. A partir d'aquí, allò que era un sentiment més aviat espontani i inarticulat de les bases, serà assumit i *institucionalitzat* per la cúpula dirigent de la *Unión Republicana* barcelonina”.

L'anticlericalisme és el tercer centre d'interès en l'acció dels republicans.

Aquella institucionalització va adoptar formes diverses, entre altres el “bateig civil” –amb la imposició, als infants, de noms com Liberto, Giordano Bruno, Igualdad, Flora, Libertad, Aurora–, els casaments i els enterraments civils, i la celebració del dijous sant amb banquets i ball en un dia de recolliment catòlic. Aquestes pràctiques, diu Culla, “van vertebrant una cultura –o subcultura– lerrouxista, reforcen el sentiment de pertinença dels individus a una comunitat que va més enllà de la política estricta i ofeguen en un clima de confraternització social –en bateigs o enterraments [civils], es barregen i semblen iguals obrers i professionals, menestrals i mesòcrates– les diferències de *status* econòmics existents dins el republicanisme”. I continua dient que la qüestió clerical, “en la mesura en què és viscuda per les bases com una preocupació fonamental, com una amenaça perillosa, (...) afavoreix l’interclassisme del partit i no aparta, però distreu, els obrers republicans de llur bel·ligerància en la lluita de classes” (ps. 93-96).

A partir de la primavera de 1907, Culla observa un *revival* de l’anticlericalisme en la propaganda i en l’activitat radicals, no solament en els periòdics lerrouxistes més esquerrats, com “La Rebeldía” o “El Descamisado”, sinó també en “El Progreso”, el qual proclama que “*la obra de descatalogación es la labor más patriótica que puede hacerse hoy*”, o que “*hay que desterrar a Dios de las conciencias*” (Lerroux) (ps. 93-96 i 178). “Per la resta, observa Culla, l’anticlericalisme és en aquest període sobretot un senyal

d’identitat a través del qual la base popular republicana reconeix els seus, [i] proporciona a l’activitat antisolidària [es refereix a *Solidaritat Catalana*], un *cachet* esquerranista relativament innocu [perquè] una manifestació ‘espontània’ que vagi a esbrincar el palau del bisbe resulta sempre menys perillosa que si anés a escridassar el govern civil” (p. 162).

Són aquests plantejaments els que duen Culla a fer, sobre l’anticlericalisme en els fets de la “Setmana Tràgica”, aquest seguit d’observacions interpretatives: “L’anticlericalisme és sobretot un sentiment espontani, gairebé visceral, viscut quotidianament per milers d’homes i de dones, un tret col·lectiu de les classes populars de la ciutat [de Barcelona], que té profundes motivacions històriques, socio-econòmiques i culturals. L’organització republicana proporciona a aquell sentiment canals d’expressió, el vertebrada, el cultiva i l’alimenta amb una propaganda acostada a les preocupacions dels treballadors i, en un mot, el rendibilitza políticament; però la cúpula lerrouxista no ha creat l’anticlericalisme, ni el controla, perquè es tracta d’un fenomen anterior i superior a ella”. Els incendis en aquell període no són “una desviació *planificada* per la cúpula radical ‘entre el lunes por la noche y el martes por la mañana’, com assegura J. C. Ullman, sinó una expressió espontània de rancors acumulats al llarg de dècades per les classes dominades contra l’Església catòlica, que els fa una competència deslleial en el mercat laboral, que exigeix subordinació a canvi de prestacions benèfiques, que

inculca als alumnes de les seves escoles per a obrers idees d'obediència i resignació, i en la qual els treballadors veuen el més poderós baluard de la reacció governant, l'aliada sempiterna dels capitalistes i una institució que imposa als seus membres conductes antinaturals" (ps. 205-206 i 212).

I continua: "Són aquestes pulsions, fortament arrelades en la mentalitat col·lectiva de les classes populars, les que expliquen la flamarda anticlerical del 1909 i, en particular, la participació multitudinària en els incendis i saqueigs. Els radicals, és cert, com a principals mentors polítics del proletariat en els darrers anys, resulten també els principals responsables d'haver-li imbuït la idea –falsa– que l'Església, i no la burgesia, o l'estat, era el seu enemic més temible, i (...) és molt probable la intervenció d'alguns 'joves valors' lerrouxistes en la destrucció d'un aparell assistencial eclesial que competia per la mateixa clientela; però d'aquí a afirmar que la decisió de cremar els convents sorgí de sobte i en una peça del cap d'Emiliano Iglesias (...) i que la crema fou '*misteriosa, pero eficazmente organizada*', hi va un bon tros" (p. 212). Culla, algunes pàgines abans, havia fet precisions aclaridores, que cal no obviar, quan diu que, "si bé no hi ha discrepàncies a l'hora d'apreciar la contribució de la base radical a l'aixecament", resulta més difícil "establir amb algun rigor el grau d'implicació en els fets de l'extrema esquerra radical, dels elements vinculats amb "La Rebeldía" i altres periòdics semblants. La *vox populi*, influïda sens dubte pel re-

cord de les frases més estridents del famós article *Rebeldes, rebeldes* –allò de '*destruid los templos*', '*alzado el velo de las novicias*', '*no os detengáis ante los sepulcros ni ante los altares*'–, imputà als qui es vantaven d'ésser aquells "*jóvenes bárbaros*" invocats per Lerroux, una responsabilitat directa en la subversió". A manca de proves definitives, Culla considera versemblant que alguns d'aquells joves "desitgessin una intervenció decidida de llur partit en la revolta, que pressionessin en aquest sentit i que, quan això es demostrà inútil, resolguessin per compte propi portar a la pràctica la faceta més sorollosa de l'ideari que venien difonent feia anys: l'anticlericalisme" (ps. 210-211)

En poques paraules, per a Culla, la Setmana Tràgica "és una revolta impreparada i acèfala, desfermada pels elements més audaçs de les classes populars a partir de l'èxit de la vaga general del dilluns, i en vista de la feblesa de l'autoritat" civil i militar de Barcelona. Així, "no costa d'entendre que el 'poble radical' –part integrant d'aquelles classes i 'treballat' al llarg de vuit anys per un revolucionarisme tan extremista com confús– s'hi sentís identificat instintivament, '*por impulso espontáneo*', sense esperar directrius ni consignes i, doncs, és lògic que molts adeptes de Lerroux es llancesin a les barricades o a l'incendiarisme, convençuts que, per fi, començaven a posar en pràctica el programa radical. En aquest sentit, sí que es pot parlar de paternitat lerrouxista de la Setmana, en la mesura que les idees difoses pel republicanisme entre els obrers i me-

nestrals des de 1901, són un ingredient bàsic del substrat, del brou de cultiu ambiental, sense el qual la rebel·lió hauria estat impensable i fóra incompreensible” (p. 212).

4. Reaccions públiques de la jerarquia eclesiàstica

L'Església s'emportà la palma en les agressions d'aquell dies. Pertoca donar la paraula a personalitats que la puguin representar. M'ocuparé a continuació dels escrits del bisbe Ricard Cortès, que havia estat auxiliar del cardenal-bisbe de Barcelona Salvador Casañas, mort el dia 27 d'octubre de 1908, i que exercí el càrrec de Vicari capitular de la diòcesi en l'interval de temps entre la defunció de l'esmentat cardenal i l'arribada del nou bisbe, Joan Laguarda, valencià, que procedia de la diòcesi de Jaén, el 26 d'octubre de 1909. Quant a Laguarda, caldrà fer menció de la carta pastoral datada el 27 d'aquell mes d'octubre. D'altra banda, també caldrà tenir en compte la carta pastoral de Josep Torras i Bages, bisbe de Vic, de 18 d'agost de 1909. Aquest escrit el llegí Maragall, el qual envià al bisbe Torras unes lletres de felicitació. Torras, en la resposta, urgí Maragall perquè no deixés de donar a conèixer al públic el que ell havia pensat sobre aquells dies tràgics. Els tres articles que Maragall envià al diari “La Veu de Catalunya” seran la quarta veu d'Església que recolliré.

4.1. Els primers dies del mes d'agost, el bisbe Ricard Cortès féu públics tres breus documents, que aparegueren al Butlletí Oficial de la diòcesi. El primer, datat el dia 6,

l'adreçà al president del Consell de ministres, Antonio Maura. Hi adoptà un esquema de redacció que fa pensar en una instància adreçada a l'autoritat. Hi exposava d'entrada que les esglésies i edificis religiosos havien estat incendiats i destruïts després d'haver quedat impunement “*durante dos días, cuando menos, a merced de los enemigos de la Iglesia, de la Patria y de la Monarquía*”. Hi recordava, a continuació, els deures de l'Estat, d’*“amparar por todos los medios, así represivos como preventivos”*, els interessos sagrats de la Religió catòlica: era una cita implícita de l'article 3 del Concordat de 1851, vigent entre la Santa Seu i l'Estat espanyol, les disposicions del qual reconeixien “*para siempre en lo sucesivo como Ley de Estado en los propios dominios*” (art. 45). I formulava, finalment, una doble súplica. La primera eren mesures urgents i necessàries: “*que sea contenido en sus propias fuentes ese torrente devastador de anarquismo antirreligioso y antisocial*”, “*que descargue todo el rigor de la ley penal contra esos padres del crimen que desde las columnas del periódico están provocando directamente y sin cesar a las masas al incendio, al pillaje y al asesinato*”, que fossin dissoltes “*esas sociedades secretas*” i que s'impedís “*la celebración de esos mitines donde se fraguan las grandes conspiraciones contra el orden social*”. En l'altra petició, reclamava del govern de Madrid que considerés “*la desgracia de Barcelona como otra desgracia de la Nación*” i que “*los presupuestos nacionales contribuyan a reparar el daño material experimentado*”. La resposta de Maura,

datada el 12 d'agost, tot i que reconeixia que el govern “no podía imponer al Estado la reparación material de los daños y estragos”, es proposava, no obstant, prendre en consideració “las excepcionales circunstancias al aplicar cuanto remedio consientan las disposiciones vigentes y los recursos destinados a necesidades semejantes”.

Els altres dos documents són molt breus i porten la data de 9 d'agost. En un d'ells, el bisbe Cortès dirigia paraules de consol a les comunitats religioses, dedicades a l'educació, a la beneficència o a la contemplació, que havien resultat damnificades aquells dies. Puntualitzava que “no es la supuesta impopularidad de las Órdenes religiosas lo que motiva esas frecuentes algaradas, (...) sino el odio satánico contra Dios y contra todo lo que se haga en su santo nombre”. En conclusió, exhortava aquelles comunitats a perseverar en els propis objectius. L'altre document tenia com a destinatària la població, en general, i adoptava un to retòric de protesta: s'hi referia a “turbas foragidas”, que havien destruït biblioteques i arxius, a l’ “infernial propósito de arrancar del corazón de nuestro pueblo el último resto de la fe cristiana”, a “la malignidad revolucionaria” que havia sembrat “especies calumniosas y fantásticas” i als “desgraciados que en mal hora armaron el brazo del sicario contra Cristo”.

4.2. La carta pastoral del bisbe Laguarda (27 d'octubre de 1909) ocupa quaranta-cinc pàgines del Butlletí Oficial del bisbat. S'iniciava amb una salutació als diocesans, afligits

per la “terrible pesadilla”, la “sacudida sectaria e infernal” que havien sofert, “una fechoría más de la Revolución, es decir, del anticlericalismo o del liberalismo, palabras que esencialmente significan una misma cosa: el anticristianismo, la rebelión del hombre contra la autoridad soberana de Dios, la emancipación absoluta del hombre respecto de la divina autoridad”. Passava immediatament a expressar el seu condol a la ciutat i a una breu descripció dels estralls causats en aquells dies de juliol, acompanyada de cites bíbliques i de pares de l'Església sobre grans contrarietats que, creients d'altres temps havien suportat amb fe i perseverància. Feia elogis de Catalunya, com a societat en progrés, advertia sobre la necessitat de no oblidar Déu, en unes circumstàncies en què la conspiració anticristiana es proposava “matar la suave y bienhechora influencia de la Iglesia y la Religión en la sociedad contemporánea y extinguir todo sentimiento religioso en el corazón de las desventuradas masas populares”, i partia d'aquesta observació per a subratllar amb intenció apologetica que la Religió era una garantia per a l'ordre i per a la pau de la societat.

Tot seguit proposava unes línies de reflexió:

- * Cal estar atents davant les “propagandes, tolerancias y lenidades impuestas por un puritanismo [sic] liberal, que no puede inspirar sino el propio Satanás”.
- * Cal recuperar “Dios y la Religión (...), algo muy importante

de que no puede prescindirse para asegurar en la sociedad la paz, el orden y la prosperidad”.

- * Cal descobrir “*los elementos sociales [vol dir personalitats] directores y de valia*”, amb capacitat per a donar impuls a “*un vigoroso movimiento de aproximación al pobre pueblo, para influir sobre él e infiltrarle el espíritu cristiano que le ha sido arrebatado*”.
- * Cal no perdre de vista “*lo formidable del poder de la Masonería, su extenso radio de acción, las legiones que tiene a su servicio, la positiva [sic] y avasalladora influencia de que goza en la marcha de los estados contemporáneos*”: “*secta diabólica*”.
- * Cal reconèixer l’enfrontament entre “*dos partidos inconciliables, el de los amigos y el de los enemigos de Cristo*”.

Venien a continuació unes consideracions sobre els designis de Déu en circumstàncies de persecució dels creients, en les quals es desporten “*fuerzas ocultas en el alma cristiana*”. És el que s’havia pogut observar durant el segle XIX, en el qual l’Església, tot i les restriccions que, en la seva acció, experimentava en els Estats europeus inspirats en el liberalisme, va empènyer i afavorir la creació del multitud d’instituts religiosos, la reconstrucció dels Seminaris, múltiples obres d’ensenyament, de beneficència i de santificació, i altres obres socials, i va poder impulsar un extraordinari desplegament de les missions en terres encara no evangelitzades.

Abans de les frases de comiat, un apartat exhortatiu assenyalava pistes per donar resposta a “*los deplorables sucesos [que] han abierto un ancho cráter, desde el cual ha podido verse el volcán en ignición*”:

- * La unitat dels fidels “*para la defensa de la Iglesia y los fundamentos del orden social cristiano*”.
- * “*La reconstrucción de las obras e instituciones que han sufrido menoscabo*”
- * L’amor als enemics.
- * “*La causa popular es la nuestra*”. Les cadenes de l’esclavitud “*han vuelto a fojarse de nuevo, y hoy las arrastran sin pensarlo muchísimos obreros, agrupados en mil sociedades de lucha, a las que manejan a su capricho (...) políticos sin conciencia o jefes ambiciosos*”.
- * “*La Iglesia dice otra vez a los obreros: ¡Sed libres! ¡Huid de la opresión! Venid a las instituciones sociales que yo creo o que yo bendigo.(...) Así habla la Iglesia y, a su voz maravillosamente fecunda, ha surgido esto que se llama acción social católica, y democracia cristiana, y catolicismo social, es decir, el espíritu del Evangelio actuando sobre esta sociedad perturbada y creando, para las nuevas necesidades sociales, nuevas formas en el ejercicio de la caridad*”.

- * La importància de “*la difusión del catolicismo social en nuestra diócesis, donde tanto abunda el elemento obrero*”, i de donar suport resolutament a

“las instituciones y obras de toda índole (...) que se propongan hacer llegar a los pobrecitos [sic] obreros, luz de sana doctrina y consuelos y alivios de caridad cristiana”.

4.3. La carta pastoral de Torras i Bages porta la data de 18 d'agost de 1909, i es titula *La glòria del martiri. Després de la persecució de juliol de 1909*. Cal reconèixer que hi ha un punt de plena coincidència entre l'escrit del bisbe de Vic i els dels altres bisbes ara mateix citats. Tots ells prescindeixen d'anàlisis de l'evolució històrica de l'anticlericalisme i dels continguts econòmics, socials i polítics de la situació en que vivien les classes subalternes. Tots ells s'esforcen a subratllar que els atacs dirigits a personalitats, edificis i obres religioses tenen Déu mateix com a objecte. En Torras i Bages, aquesta interpretació no es presenta com un recurs retòric per tal d'enaltir l'enormitat dels mals causats i per subratllar la malícia dels atacants, sinó que respon a un gènere literari anomenat apocalíptic, amb l'ús del qual diferents llibres de la Bíblia judeo-cristiana es proposen consolar els destinataris de l'escrit, i animar-los a perseverar en la pràctica del bé. Torras, a més a més, fa l'esforç de raonar els motius pels quals actes que, a primer cop d'ull, tenen un sentit d'agressió a la institució eclesiàstica, cal interpretar-los com a directament antireligiosos: “Si es pensessin que la fe era una fantasia, no lluitarien contra ella; si es creien que la nostra religió era una novel·la, no s'hi esbravarien”. Aquest raonament, i també el que té com a punt

de partida l'observació de “sols han cremat els temples”, en realitat, coixeja: l'Església, en realitat, es beneficiava de privilegis civils, com es feia evident en les peticions que el bisbe Ricard Cortès dirigia al president del govern, estava visiblement més relacionada i prospera a les classes dominants que no pas a les populars i disposava d'un ascendent social que inclou continguts independents de la realitat religiosa.

Una altra diferència de l'escrit pastoral de Torras i Bages, comparat amb els altres escrits eclesiàstics citats, era la qualitat conceptual i literària de les seves anàlisis sobre els continguts de “la revolució” com a contrària a la Veritat, a la Bondat i a la Bellesa, o en les referències que fa “als nostres literats apologistes de la blasfèmia i de l'obscuritat”, els quals “no tracten de naturaleses riques, però salvatges, sinó de misèries socials; no de voluntats enèrgiques i indòmites, sinó flaques; no dels fruits aspres de l'arbre de la muntanya, sinó de la lepra ciutadana”. I continua: “La blasfèmia i l'obscuritat i l'odi a les persones i coses de Déu no és (...) una manifestació extravida d'una naturalesa salvatge de gran potència (...). Tot lo passat [la Setmana Tràgica] no és més que l'espectacle d'una gran misèria social”. En canvi, en els escrits dels bisbes anteriorment citats, el llenguatge apocalíptic presenta –predominantment, o quasi bé exclusivament– un caire de desqualificació o d'amenaça, i tendeix a degenerar en tòpics d'una gran buidor.

5. La reacció de Joan Maragall

La deriva incendiària i profanadora de la vaga general, convocada el 25 de juliol de 1909, en principi, contra la guerra d'Àfrica, "havia fet perdre l'esma als més segurs i confiats, i ningú sabia dir-ne la paraula justa, i per això molts callàvem, i els que parlaven, parlaven en les tenebres". Això és el que reconeixia Joan Maragall, en una carta que va adreçar al bisbe Josep Torras i Bages, el dia 11 de setembre, per agrair-li la seva carta pastoral ara mateix citada. Maragall afirmava que, en l'escrit pastoral del bisbe, hi havia trobat "consol i fortalesa": "Sols en la seva elevació i profunditat podia orientar-se el nostre judici i asserenar-se la nostra tribulació". De l'orientació del judici i de la serenitat interior, com a resultat de la lectura, en precisa el significat a continuació: "(...) ara, veient l'arrel [d'aquells esdeveniments causants de la seva sorpresa i perplexitat] en les profunditats de la terra, en el misteri de la perpètua lluita entre el bé i el mal, que està en les entranyes de la creació; i veient la flor en l'amor que tira sempre cap al cel, ja no pot espantar-nos la substància de lo fet, i els seus accidents ens semblen insignificants i miserables". Maragall arribava a la conclusió següent: "Els que ans callàrem per massa obscuritat, ara hem de callar perquè ja hi ha prou llum. Caritat i avant. Cert que la cosa té altres aspectes; però, després d'haver-la mirada per aquest, els meus ulls almenys resten tan saciats, que tota altra consideració els disgustaria". El bisbe de Vic li va contestar immediatament (13 de setembre), dient: "A mi em sembla

que sí, que convé insistir (...) em sembla que V. no ha de callar, puix té el do d'escriure, i estem en un temps en què fins les pedres haurien de parlar".

5.1. Maragall va fer cas de les indicacions del bisbe amic. A finals de setembre, quan tornà a Barcelona des del lloc d'estiueig a Caldes d'Estrac (Caldetes), va escriure per al diari "La Veu de Catalunya" un primer article titulat *Ah! Barcelona...*, que va ser publicat el dia primer d'octubre. Maragall s'hi preguntava quina relació hi havia entre la comprensible, o si més no explicable, protesta contra la guerra, i "els incendis i les profanacions i les rapinyes i l'assassinar gent indefensa o bé insultar-la, i destruir instituts de caritat i d'ensenyament, i temples que res ofenen (...)". Al seu escrit, Maragall, fa una breu menció de la pastoral de Torras i Bages, anuncia que es vol posar "en el món, d'aquí i el d'ara" i centra la seva reflexió en dos punts. Primer punt: "La bomba i el renec", amb els quals s'havien atacat persones i béns religiosos, i el mateix Déu, com deia el bisbe de Vic, "són, sobretot, una mateixa cosa: un desfogament destructor", fruit "de la impotència per crear". Maragall puntualitza que es refereix a la "impotència social", sense parar-se a analitzar-ne el contingut econòmic, social o polític. En tot cas, indica, en un segon punt, que no n'hi ha prou, com a solució, amb "policia", "repressió", "escoles", "lleis": són, diu, "remeis per fora". I conclou: "¿Que no ho veieu que el que ens manca és l'amor? (...) L'amor és el primer 'per què' social, i el regenerador d'organismes, i la

potència: l'única. Sense això, tot serà en va". Maragall seguia el fil del discurs que havia deixat indicat en la citada carta d'agraïment a Torras i Bages: "Caritat i avant", hi deia. I també "La flor de l'amor que tira cap al cel". Abans que aquells dies finals de juliol rebessin la denominació de "Setmana Tràgica", Maragall posava en evidència un ingredient de la tragèdia: una societat descohesionada per manca d'amor.

Maragall posava en evidència un ingredient de la tragèdia: una societat descohesionada per manca d'amor.

5.2. El dilluns, 2 d'agost, en què els vaguistes tornaren al treball i s'inicià el retorn de la vida ciutadana a la normalitat, van començar a Barcelona els judicis militars. Entre el 17 d'aquell mes i el 3 d'octubre, van ser executats els quatre primers condemnats a mort. El 9 d'octubre es va reunir a la presó Model el consell de guerra encarregat de judicar Francesc Ferrer i Guàrdia, fundador de l'Escola Moderna, de tendència laïcista. Maragall, que no coneixia personalment Ferrer, però sentia horror davant la possibilitat d'una nova sentència de mort, va escriure aquell mateix dia dues cartes, adreçades l'una a Francesc Cambó, dirigent de la *Lliga Regionalista*, i l'altra, a

Ángel Ossorio, governador civil de Barcelona, que s'havia retirat del càrrec quan el Capità general hi va declarar l'estat de guerra (26 de juliol de 1909). A ambdós, Maragall els incitava perquè fessin el que estigués al seu abast per tal d'evitar que s'afusellessin més gent "a sang freda". La sentència de mort de Ferrer "*en concepto de autor y jefe de la rebelión*" es va donar a conèixer el dia 10 d'aquell mateix mes d'octubre. Sota l'impacte d'aquella notícia, Maragall va actuar immediatament. Va escriure i va enviar a "La Veu de Catalunya", l'esmentat dia 10, un altre article titulat *La ciutat del perdó*, en el qual demanava al Rei, als ministres i als jutges l'indult per a Ferrer.

En el seu escrit, Maragall desplegava la seva ja expressada convicció que fallaven en la societat els dinamismes de l'amor i interpel·lava els barcelonins de la classe social a la qual ell mateix pertanyia, perquè s'adonessin de la seva responsabilitat en els afusellaments, a Montjuïc, de ciutadans "que volien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme". Interpel·lació i autoinculpació: "¿El cor no us diu d'anar a demanar perdó, a genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor (...)?" Si Barcelona demanés i obtingués el perdó, conclouia Maragall, deixaria de ser coneguda com la "ciutat de les bombes" i aconseguiria la fama de ser "la Ciutat del Perdó". L'article de Maragall no va ser publicat. Enric Prat de la Riba, director de "La Veu de Catalunya", òrgan de la *Lliga Regionalista*, va comu-

nicar per carta la seva decisió a Maragall el dia 16 d'octubre, després que Ferrer hagués estat executat el dia 13, a les 9 del matí. Prat de la Riba, en la referida carta, sense deixar d'insinuar la possibilitat d'una publicació posterior, que no es va produir, justificà el refús de l'escrit de Maragall al·legant la necessitat de donar suport al Rei i al govern, per tal de no deixar-los sols davant les ires dels agitadors. Vet aquí un altre aspecte de la tragèdia: els barcelonins, en particular “les classes directores” i l'Església, havien ofert mostres palpables d'incapacitat per a compartir responsabilitats amb els causants del mal aquella setmana i per assumir-los com a “germans nostres en desamor”.

5.3. El sentit tràgic d'aquelles dates es dut per Maragall a un punt culminant en el seu article titulat *L'església cremada*, on descriu la celebració de l'Eucaristia en les runes d'una església incendiada i destruïda, molt probablement la de l'Oratori de Sant Felip Neri, a la barriada barcelonina de Gràcia. L'article el va redactar Maragall entre els dies 17 i 20 de novembre de 1909, amb la intenció de publicar-lo també a “La Veu de Catalunya”. Com a mesura de prudència, després del refús de *La ciutat del perdó*, el nou article va ser sotmès a la revisió prèvia del sacerdot barceloní Frederic Clascar, que era redactor d'aquell diari, i del jesuïta Ignasi Casanovas, els quals van polir algunes expressions, que van quedar incloses en el text publicat el 18 de desembre.

L'escenari d'aquella celebració eucarística, del qual formaven part

“la pols i la runa i el vent i el sol”, havien produït en Maragall la sensació d'un esdeveniment totalment nou: “Jo mai havia oït una Missa com aquella”. En aquella situació sense precedents, Maragall va imaginar que el sacerdot celebrant, en acabar la cerimònia, es dirigia a la gent del carrer, que s'aturaven i miraven fascinats, i els deia cridant: “Entre, entreu, la porta és ben oberta: vosaltres mateixos l'heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi, i ara heus aquí que trobeu a dintre el misteri més gran de l'amor rediuu. Destruint l'església heu restaurat l'Església, *perquè aquesta és la veritable, aquesta és la viva, aquesta és la que es fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats, els odiadors...* [he posat en cursiva, i hi posaré a continuació, els fragments eliminats pels censors]. I com ara la vèieu tancada, enriquida per dintre, emparada pels *rics i els poderosos* i els que hi havia de venir a adormir el seu cor en la pau de les tenebres, vosaltres, amb la vostra pobresa, i la vostra rebel·lió i la vostra desesperació *i el vostre odi*, n'heu investit la porta, i en els murs tan fermes heu obert la bretxa i us l'heu reconquistada. I a nosaltres, els seus ministres, heu retornat, amb la persecució, l'antiga dignitat, i a la nostra paraula, amb la vostra blasfèmia, l'eficàcia, i al Misteri de la Sang, amb la sang nova que s'ha vessat en la lluita, una virtut ja quasi desconeguda. Que és estrany! El foc ha construït, la blasfèmia ha purificat, l'odi al Crist ha restaurat el Crist en sa casa... Aneu-hi entrant, aneu-hi entrant, aquí el trobareu com encara no el coneixíeu, com Ell és en vida i veritat, com Ell vol ésser conegut per tots, i sobretot per vos-

altres...”. No sense un punt de sorna, Maragall comenta immediatament: “Quant estorada, eh? s’hauria quedat la gent, quan muda i bocabada, si el capellà s’hagués girat sobtadament dient-los aquestes o semblants paraules!”.

La tragèdia es presenta aquí en la fe dels cristians, que ha perdut “la transparència i el brill”. Hi apareix també en els que “no *tenen* el Crist i van contra la seva Església, és dir, contra *la vostra*. Per què? Perquè *en la vostra Església* no hi estan bé; perquè hi troben massa pau, massa ordenació, massa acabament. (...) Com que *veuen l’Església del Crist ocupada per la pau*, ordenada, acabada, n’hi aixequen al davant una altra sense Crist, caòtica, perseguida, plena de turment, *però també d’esperança*. (...) Mes vosaltres *heu volgut* instaurar l’Església en la pau del món, i per això els altres no hi poden entrar que no se’ls alçi del pit inquiet un clam de guerra. *Per a ells hi ha massa quietud en la vostra Església, massa fosquedat, massa tristesa, massa sants petrificats en la immobilitat, massa lentitud en els cants, massa boira en les paraules de vida. I aquesta boira, aquesta lentitud aquesta immobilitat els irrita*, i es rebel·len omplint el temple del clamor de la blasfèmia, i en foragiten amb terror els fidels mig adormits, insulten o sacrifiquen els ministres de l’altar, i tomben l’altar i trenquen els sants de pedra i cremen l’església i la fan caure en runes. *I llavors, perseguida, atropellada, fumejanta, tacada de sang i de blasfèmia, buida de cants i de la pau del món, (...) plena de vent i de sol i de pols i de mosques... de do-*

lor, aquella *torna a ésser* l’Església *natural* del Crist que morí en Creu”.

* * *

En aquest escrit, he adoptat un to predominantment informatiu que cal complementar amb menció de les principals lectures de les quals he recollit informació. Ja he citat el llibre de Culla, i he lloat l’encert de l’autor a l’hora de precisar la funció del partit lerrouxista en la canalització de la visceralitat anticlerical de certs sectors de les classes populars i la presumible intervenció de “joves valors” d’aquella formació política dels quals es pot presumir que havien marcat els objectius i l’estratègia dels estralls contra béns i persones religioses. A més d’aquesta obra de Culla, n’indicaré dues altres. Primer, la de Joan Connelly Ullman, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España*. (Esplugues de Llobregat, 1972. Edicions Ariel). L’original anglés és de 1968 i se n’ha fet ara una altra edició. I, en segon lloc, la de Josep Benet, *Maragall i la Setmana Trágica*. (Barcelona, 1963. Edició de l’Institut d’Estudis Catalans. Edicions 62 el reedità els anys 1964, 1965, 1968 i 1975. Les meves cites responen a aquesta última edició). Un llibre escrit quan encara no havia aparegut l’estudi de Culla i que no es va poder aprofitar de les seves aportacions sobre el lerrouxisme. La part principal de l’obra de Benet, dedicada als estudis sobre els tres articles de Joan Maragall, té un gran interès per l’anàlisi que hi fa de les dificultats amb les quals toparen els dos últims a l’hora de publicar-los, i per la informació epistolar

i periodística sobre reaccions diverses que provocaren tots tres escrits.

La meua reflexió final sobre la informació aportada es concentra en algunes de les diferències que s'observen entre la reacció de Joan Maragall i les dels documents dels tres bisbes dels quals m'he ocupat. Joan Maragall sap a qui s'adreça. Quan interpel·la les "classes directores", ell també s'autointerpel·la. Quan es dirigeix als causants dels estralls, sense aprovar el mal, s'hi aproxima fins a designar-los com "germans en desamor", se sent responsable, n'explica el per què i passa a l'acció contra l'aplicació de la pena de mort. Benet fa menció d'un escrit de Carles Cardó, en què diu de Maragall que "no és un sistematitzador d'idees en ordenament científic. És home d'intuïcions". Maragall n'era conscient. Benet després de citar Cardó, recull a peu de pàgina el fragment d'una carta del poeta a Josep Pijoan (30.4.1904), on parla d'ell mateix i diu que no és "un home de pensament i un home d'estudis ensems", i continua: "Jo, ja ho sap, no sóc més que un encantat de les clarors que em passen per davant dels ulls" (p. 90). És la característica específica que sobresurt en els tres articles de Maragall, i

d'una manera esplendorosa en el darrer, on pren com a punt de partida l'espectacle d'una missa en les runes d'una església cremada per fer una autocrítica de la religiositat de la comunitat cristiana i per indicar amb quines condicions l'Església podria aspirar a aproximar-se al poble per oferir-li l'Evangeli del Crist. Davant l'estrall, el poeta profetitza: anuncia els gèrmens religiosos de novetat i de futur que hi han presents en la catàstrofe. Són reaccions que, vistes des d'avui dia, anuncien la possibilitat de la convivència pacífica entre ciutadans en una situació, com la nostra, de pluralitat cultural i religiosa; que ajuden a trobar formes de respectar les decisions de governs, obligats a legislar amb un criteri de minimalisme moral, tot prenent en consideració línies de conducta no ajustats als criteris morals de l'Església catòlica; que reclamen dels creients un aprofundiment en la seva fe, en la qual tracten de reconèixer allò que és central i allò que és perifèric; i que fan veure la urgència amb la qual les comunitats cristianes, a tots els nivells, haurien de renunciar a tota mena de situacions de privilegi civil, per tal de poder presentar sense massa ombres l'especificitat de la fe cristiana davant una societat culturalment i religiosament plural.